

El Cançoner de Gandia¹

JOSEP M. LLORENS

Endinsat en l'estudi de la història musical de Gandia, trobo moltes referències que enllacen la capella de la Col·legiata i la del Duc Sant amb la més coneguda, però no bastantment estudiada capella del Duc de Calàbria a València. El resultat del meu treball no és encara prou madur per a arribar a afirmacions determinants i concloents. Per tant en aquest article solament crido l'atenció sobre un manuscrit que identifico com el Cançoner de Gandia, de molt de temps perdut, el qual amb el M. 1166 conservat a la Biblioteca de Catalunya, potser prova l'intercanvi musical, o almenys la bona relació, entre les dues poblacions veïnes per mitjanceria de l'insigne compositor Càrceres.

L'any 1505, Ferran el Catòlic nomenava Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, representant seu a Catalunya. Vint-i-un anys després el duc prenia per esposa Germana de Foix, vídua de l'esmentat rei. La boda fou apadrinada pel mateix Carles V, el qual els nomenà, conjuntament, virreis i lloctinents generals del Regne de València, ciutat en la qual varen passar la resta de la seva vida.

¹ LLORENS, JOSÉ M. ^a, *Cárceres (siglo XVI), cuatro Villancicos*, Sociedad Española de Musicología, Madrid, 1980.

Uns estudis del professor Josep Romeu² demostren com el palau del duc de Calàbria fou per molt temps el centre més important i més aristocrata d'aquell entorn i un cenacle d'activitats literàrio-musicals prou valuoses per a satisfer l'anhel dels humanistes i cortesans que s'hi relacionaven. També l'aspecte cultural en les celebracions litúrgiques de la missa era ben esplendorós, segons l'escrit de l'historiador de l'Ordre de Sant Jeroni, fra José de Sigüenza³:

Para esto tenía capellanes ordinarios, y para las fiestas principales un obispo que dixese la missa pontifical; y así juntó la mejor capilla de músicos así de voces naturales, como de todo género de instrumentos, que hubo en España, ni la ha auido después acá tan buena, en número, habilidades y voces, porque se juntó allí quanto bueno se hallava en estos reynos, y todos yvan a servirle con mucho gusto.

Sant Miquel Arcàngel i els Reis Mags foren els sants més solemnement commemorats. Aquesta distinció pot explicar-se possiblement pel fet que, segons una antiga llegenda familiar, el duc era descendent per branca materna del rei Baltasar. I quant a l'Arcàngel, només cal dir que el priorat de l'Ordre de Sant Miquel li fou atorgat pel seu avi, rei de Nàpols, de la qual fou el fundador. La devoció envers aquests intercessors per part de Ferran i de Germana de Foix féu que el reial monestir per ells fundat i solemnement consagrat l'any 1546 prengué el nom acumulatiu de Sant Miquel dels Reis. A l'esmentat cenobi hi reberen cristiana sepultura la reina, les germanes del duc, senyores Júlia i Isabel i el mateix duc Ferran.

D'altra banda el ducat de Gandia, un dels senyorius més rics i grans de tot el regne valencià, fou comprat l'any 1483 per Pere Lluís de Borja a Ferran II. El duc sant, Francesc de Borja, hi fundà un col·legi amb categoria d'Universitat per llicència del Papa Pau III. La Col·legiata de Santa Maria, excel·lent model del gòtic valencià construïda entre els segles XIV i XVI, és prou important per la seva esplendorosa història musical semblant a les grans catedrals. A la segona meitat del segle XVI la comunitat es componia de catorze dignitats presidides per un abat, mitrat per privilegi de Pau III, i de trenta-set beneficiats.

² ROMEU, JOSÉ, *Las canciones de raíz tradicional acogidas por Cárceres en su ensalada «La Trulla»*, en *Miscelánea en homenaje a Monseñor Higinio Anglés*, C.S.I.C., Barcelona 1958-1961, II, 735-768; *Mateo Flecha el Viejo, la corte literario musical del duque de Calabria y el Cancionero llamado de Uppsala*, en *Anuario Musical*, Barcelona, 1958, XIII, 25-101.

³ FRAY JOSÉ DE SIGÜENZA, *Historia de la Orden de San Jerónimo*, II (ed. NBAE, t. XII) 128.

I el personatge que cal seguir, malgrat la manca de documentació a causa dels fets vandàlics durant la guerra civil dels anys 1936-1939, és el compositor Càrceres, que bé podria identificar-se amb un tal *Bartolomé*, copista de manuscrits musicals del duc de Calàbria. Sense que en sapiguem res de cert, l'origen valencià de Càrceres és un fet que tots els historiadors accepten per raó del seu cognom, a més a més del fet, tal com anota el doctor Romeu, que algunes composicions del mestre polifonista són escrites en un valencià correcte, com són: *Soleta i verge estich*, *Tau garçó*, *La durundena*, *Lleva't en l'albeta* i la versió catalana o valenciana del *Judicii signum*.

De l'estudi literari del repertori musical de Càrceres, l'esmentat professor arriba a deduir-ne un servei fix del mestre a la casa del virrei valencià; mentre el lligam amb el duc de Gandia seria suggerit pel fet de figurar el nom del músic com a autor de diferents obres incloses en el manuscrit de la Col·legiata, que recentment hem pogut identificar, i en el M. 1166 de semblant procedència⁴.

Un temps abans de la vandàlica devastació d'aquell temple i de la crema dels seus arxius documentals, el nostre mestre Higini Anglès havia estudiat *in situ* el repertori musical que s'hi guardava. El petit fruit d'aquella recerca fou la relació que donà al *Diccionario de la Música Labor* de les composicions de Càrceres, en aquest ordre: «*Et videte celestem sponsam* a cuatro voces; un *Credo*, a cinco voces; *Vias tuas* a cuatro voces; *Elegit sibi Dominus beatum Joseph*, a cuatro voces; dos villancicos a cuatro voces y el *Jorn del judici*, a cuatro voces»⁵.

Com podrem comprovar, totes aquestes obres són les mateixes que trobem al manuscrit objecte del nostre estudi i que actualment conserva la Biblioteca de Catalunya. Afortunadament, doncs, aquesta joia musical, deslliurada no sabem com de les flames, és altra vegada a l'abast dels estudiosos.

És un manuscrit de paper, copiat a bona meitat del segle XVI; amida 415 x 260 mm.; incomplet, amb 190 folis de 6 a 10 pautats. Porta numeració recent sobre el marge superior, escrita amb llapis, i una al marge inferior, irregular. Donat el mal estat de conservació per l'ús, temps i ubicació, un restaurador posà vel de seda a quasi tots els folis, a més de contraforts de paper gruixut als marges laterals i a les punteres. Alhora, va ser enquadrada amb làmines de cartó cobertes amb pell. Malauradament en el decurs d'aquesta feina alguns dels folis quedaren fixats fora

⁴ Biblioteca de Catalunya, Departament de Música M. 1166. Barcelona.

⁵ Véase *Diccionario de la Música*, Editorial Labor, Barcelona, 1954, I, 448; *Las ensaladas de Mateo Flecha* (Praga 1581). Biblioteca Central, Barcelona 1955, XVI, 37.

del seu lloc i originaren per aquest motiu confusions d'ordre que hem intentat de resoldre i aclarir. Hi trobem a faltar els noms de molts autors que possiblement constaven a la capçalera de les peces, al marge superior. La causa seria el tall excessiu de la guillotina d'un antic enquadrador matusser. Les caplletres i majúscules cal·ligràfiques, moltes són en tinta negra i poques en vermella. Els folis 5v, 38v, 39, 104v, 105, 115, 122v, 125, 129, 161, 164v, 168, 169v, 170, 171v, 172 tenen els paurats buits i els folis 151 i 160v quedaren en blanc, sense marca. La notació de moltes composicions es fa difícil de llegir a causa de l'estat del paper malmès per la tinta ferruginosa.

Contingut: Col·lecció de salms, misses, himnes i villancicos.

1. (ff. 1-5).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, versos patells a 4 veus, SATB; versos senars en cant gregorià.
2. (ff. 6v-7).
Anònim, himne *Ave maris stella*, solament l'estrofa *Summens illud ave* a 4 veus SATB (lletra cursiva).
3. (ff. 7v-29).
Anònim, Missa a 6 veus, SAATTB; *Christe* a 4 v., AATB; *Crucifixus* a 4 v. TTBB; *Et iterum* a 3 v. AAT; *Sanctus* a 6 veus; omet intencionadament: *Pleni sunt*, *Hosanna* i *Benedictus*. *Agnus Dei* a 6 veus. La veu *Supranus* hom la troba a la part dels *Bassus*.
4. (ff. 29v-31).
Anònim, Motet *Surge amica mea* a 3 veus, SST; 2ª part *O pulcherrima milierum* a 3 veus.
5. (ff. 31v-38).
Noel Valdovin, Motet *Sancta Maria Virgo virginum* a 6 veus, SATTB; 2ª part *Sancta Dei Genitrix* a 6 veus.
6. (ff. 39v-47).
Càrceres *Credo in diebus dominicis* a 4 veus i cant gregorià (IV) *Patrem* c.g.; *et in unum*, SSAB; *Et ex Patre* c.g.; *Genitum* SSAB; *Qui propter* c.g.; *Et incarnatus*, SSA; *Crucifixus* c.g.; *Et resurrexit*, SSAB; *Et ascendit* c.g.; *Et iterum* SS; *Et in Spiritum* c.g.; *Qui cum Patre*, SSAB; *Et unam Sanctam* c.g.; *Confiteor*, SSAB; *Et ex pecto* c.g.; *Et vitam*, SSAB.

7. (ff. 47^v-49).
Juan Pérez, salm *Laudate Dominum omnes gentes*, a 5 veus, SSATB, versos 1^{er} i 3^{er} (lletra cursiva).
8. (ff. 49^v-50).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, primus tonus a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
9. (ff. 50^v-51).
Anònim, salm *Laudate pueri Dominum*, secundus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
10. (ff. 51^v-52).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, tertius tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
11. (ff. 52^v-53).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, quartus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
12. (ff. 53^v-54).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, quintus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
13. (ff. 54^v-55).
Anònim, salm *Laudate Dominum omnes gentes*, sextus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
14. (ff. 55^v-56).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, septimus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
15. (ff. 56^v-57).
Anònim, salm *Sit nomen Domini*, octavus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
16. (ff. 57^v-58).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, septimus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}.
17. (ff. 58^v-59).
Anònim, salm *In exitu Israel*, septimus tonus, a 4 veus, SATB, vers 1^{er}. Una altra mà en lletra cursiva escriu: *Manus habent* a 4 veus SATB.

18. (ff. 59^v-60).
Anònim, himne *Ave maris stella*, a 4 veus, SATB, estrofa 2^a, = n° 2 (ff. 6^v-7), (lletra cursiva).
19. (ff. 60^v-63).
Anònim, salm *Dixit Dominus*, primus tonus, a 4 veus, SATB, versos: *Donec ponam; Dominus a dextris tuis; Sicut erat*.
20. (ff. 63^v-64).
Anònim, salm *Confitebor tibi Domine*, septimus tonus a 4 veus, SATB, versos: *Magna opera Domini; Memoriam fecit*.
21. (ff. 64^v-66).
Anònim, salm *Confitebor tibi Domine*, a 4 veus, SATB, versos: *Magna opera Domini; Memoriam fecit; Intellectus bonus; Sicut erat*.
22. (ff. 66^v-68^v).
Anònim, salm *Credidi*, quartus tonus, a 4 veus, SATB, versos: *Ego dixi, O Domine, Dirupisti: el organo; Vota mea Domino: el coro; Sicut erat*.
23. (ff. 68^v-70).
Anònim, salm *Beati omnes*, octavus tonus, a 4 veus, SATB, versos: *Labores manuum tuarum; Filii tui; Benedicat tibi; Gloria Patri*.
24. (ff. 70^v-72^v).
Anònim, salm *Lauda Iherusalem*, sextus tonus, a 4 veus, SATB, versos: *Quoniam confortavit; Qui posuit: el coro; Qui dat nivem: el organo; Mittit crystallum; Emitteret verbum: el organo; Qui annuntiat: el organo; Non fecit taliter: el organo*.
25. (ff. 76-78).
Anònim, salm *Laudate pueri Dominum*, a 4 veus, SATB, versos: *Sit nomen Domini* (falta la part del S i T); *Excelsus* (falta la part del S i T); *Suscitans; Sicut erat*.
26. (ff. 78^v-80).
Anònim, salm *Laetatus sum*, a 4 veus, SATB, versos: *Stantes erant; Iherusalem: el organo; Rogate que ad pacem; Fiat pax: el organo; Propter fratres: el coro; Propter domum: el organo; Gloria Patri*.

27. (ff. 80^v-81^v).
Anònim, salm *Nisi Dominus aedificaverit* a 4 veus, SATB, versos: *Nisi Dominus custodierit; Vanum est: el organo; Cum dederit: el coro; Sicut sagittae: el organo; Beatus vir; Gloria Patri: el organo; Sicut erat* (falta la part del A i B).
28. (ff. 190^{r-v}, 82^v-83).
Anònim, salm *Lauda Iherusalem* a 4 veus, SATB, versos: *Quoniam confortavit* (falta S i T); *Qui emittit* (falta S i T); *Qui annunciat; Gloria Patri*.
29. (ff. 83^v-86).
Anònim, salm *Lauda anima mea Dominum* a 4 veus, SATB, versos: *Nolite confidere; Beatus cuius Deus; Dominus solvit; Dominus custodit; Gloria Patri*.
30. (ff. 86^v-93).
Anònim, salm *In exitu Israel*, versos senars a 4 veus, SATB; versos parells en cant gregorià.
31. (ff. 93^v-100).
Anònim, *Te deum laudamus* a 4 veus, SATB, alternant amb el cant gregorià.
32. (ff. 100^v-104).
Anònim, càntic *Benedictus Dominus*, Versos parells a 4 veus, SATB.
33. (ff. 105^v-115).
Pastrana, càntic *Magnificat*, Versos: *Magnificat* a 3 veus SSA; *Quia respexit* a 5 veus SAATB; *Et misericordia* a 2 veus SA; *Deposuit* a 5 veus SAATB. *Suscepit* a 3 veus TTB; *Gloria Patri* a 5 veus SATTB.
34. (ff. 116-122).
Anònim, *Passio D.N.I. Ch. secundum Matthaeum*, il·legible i incomplet.
35. (ff. 125^v, 75^{r-v}, 127-128).
Càrceres, *Missa de desponsatione B.M. Virginis. Introitus: Egredimini filie Sion* a 4 veus, SATB; f. 124^v Vers d'entrada; *Vultum tuum* c.g.; f. 73 *Adducentur* a 3 veus; ff. 73^v-74 *Sicut erat* a 4 veus.

35bis (ff. 74^v, 123-124).

Introitus: *Egredimini filie Sion* a 4 veus, SATB; f. 128^v, graduale: *Benedicta* c.g.; Alleluia, *O pulcherrima*, c.g.; f. 126, Alleluia (in tempore paschali) c.g.; Tractus: *Gaude Maria* c.g.; f. 126^v offertorium: *O felix mulier* c.g.; communio: *Laudate Dominam* c.g.

36. (ff. 129^v-134).

Anònim, antífona *Salve regina, Vita dulcedo* a 4 veus, SATB, alternant amb el c.g.

37. (ff. 134^v-137).

Vias tuas Domine Altus: C°. Antequera; Altus: C°. Càrceres; Tenor: C°. Peñaranda; Bassus: C°. García.

38. (ff. 137^v-139).

Juan Pérez, motet *Miseremini fideles pro defunctis* a 5 veus, SATB, lletra cursiva (al marge superior del foli, numeració antiga 220).

39. (ff. 139^v-141).

Càrceres, villancico *Remedio de el primer padre*, refrany a 4 veus, SATB; còbra a 3 veus.

40. (ff. 141^v-144).

Càrceres, villancico *Nunca tal cosa se vio*, a 4 veus, SATB.

41. (ff. 144^v-145).

Anònim, villancico *Madre aquel moçuelo* a 4 veus, SATB.

42. (ff. 145^v-146).

Anònim, villancico *No la devemos dormir la noche santa* a 4 veus, SATB.

43. (ff. 146^v-150).

Càrceres, villancico *Falalalanlera de la guardarriera* a 4 veus, SATB.

44. (f. 151^v).

Càrceres, *Iudicii signum*, *Al jorn del judici* a 4 veus, SATB.

45. (ff. 152^v-159).

Dominus vobiscum i resposta, c.g.; *Initium sancti Evangelii secundum Matheum* i resposta c.g.; *Liber generationis Ihesu Christi* (Matth. I, 1-16) a 4 veus, SATB.

46. (f. 159^v).
Alonso, *Al jorn del judici* a 4 veus, SATB.
47. (f. 160).
Càrteres, *Sicut erat in principio* a 4 veus, SATB.
48. (ff. 161^v-164).
Anònim, Lletanies a Sant Pere apòstol a 4 veus, SATB.
49. (ff. 165-167^v).
Anònim, Lletanies a Sant Pere apòstol a 3 veus.
50. (ff. 168^v-169).
Anònim, motet *Gabriel archangelus aparuit Zachariae* a 4 veus, SATB (lletra cursiva).
51. (ff. 170^v-171).
Càrteres, motet *Elegit sibi Dominus beatum Joseph in sponsum* a 4 veus, SATB.
52. (ff. 172^v-175).
Alonso, motet *Super flumina Babilonis* a 5 veus, SAATB. 2^a part: *Si oblitus fuero*.
53. (ff. 176^v-183).
Anònim, Missa *In festivitate Sancti Michaelis*, Introitus: *Benedicite Dominum omnes angeli* a 4 veus, SATB (B. entona c.g.); Versus: *Benedic anima mea* c.g. i 4 veus; *Gloria Patri* c.g. *Sicut erat* a 4 veus.
- 53bis (ff. 181-183).
Antifona Intr. *Benedicite Dominum* a 4 veus, SATB.
54. (ff. 184-189).
Anònim, lamentació *Coph, vocavi* a 4 veus, SATB, *Res audierunt; Hierusalem* a 4 veus.
55. (f. 175^v).
Anònim, motet *Maria ergo unxit pedes*, incomplet.
56. (f. 150^v).
Anònim, villancico *Vente conmigo Miguel*, incomplet.
57. (f. 189^v).
Anònim, villancico *Zagala del convite*, incomplet.

Textos

En llatí (litúrgics)

Salms: *Dixit Dominus* (8) en tons diferents
Laudate Dominum omnes gentes (2)
Laudate pueri Dominum (2)
Confitebor tibi Domine (2)
In exitu Israel (2)
Lauda Iherusalem (2)
Sit nomen Domini
Credidi
Beati omnes
Laetatus sum
Nisi Dominus
Lauda anima mea Dominum

Salms propis del cant de Vespres de diumenge, festes de la Mare de Déu, Reis Mags, Sant Miquel, Sant Josep i Dedicació de l'Església.

Misses: Per la festa de l'esponsalici de la Verge Maria. Cant d'entrada (*Introitus*): «Egredimini filiae Sion et videte caelestem sponsam ornata monilibus suis, quam laudant astra matutina cuius pulchritudinem sol et luna mirantur et iubilant omnes filii Dei. Alleluia».

Vers: «Elegit eam Deus et praelegit eam quam sponsam filio suo preparavit. Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Gloria. Sicut erat».

Cant de meditació (*graduale*): «Benedicta et venerabilis Virgo Maria et omni laude dignissima quae desponsata virgo Deo placuisti Altissimo. Fabrum accepisti coniugem et eum genuisti qui fabricatus est aurum et solem».

Alleluia: «O pulcherrima virgo vulneravit formositás tua cor divinum atraxit [omnium] creatorem ad uterum».

Tractus: «Gaude Maria virgo, cunctas hereses sola interemisti que Gabrielis archangeli dictis credidisti; dum virgo Deum et hominem genuisti, et post partum virgo inviolata permansisti Dei genitrix intercede pro nobis».

Cant d'ofertori (*offertorium*): «O felix mulier super omnes cui creator omnium factus est filius et quem caeli capere nequeunt eius plausit uterus».

Cant de communió (*communio*): «Laudate Dominam omnes gentes et laudate eam omnes populi quae Dei mater effecta est et regina celi».

Per la dedicació de Sant Miquel arcàngel.

Cant d'entrada (*Introitus*): «Benedicite Dominum omnes gentes angeli ejus: potentes virtute, qui facitis verbum eius, ad audiendam vocem sermonum ejus». Vers: «Benedic anima mea Domino: et omnia que intra me sunt, nomini sancto ejus. Gloria. Sicut erat».

Lletania (*Kyrie*). Himne de lloança (*Gloria*). Professió de fe (*Credo*) polifonia alternada amb la monodia gregoriana (IV).

Sanctus (omet *Pleni*: *Hosanna* i *Benedictus*). Cant de la fracció (*Agnus Dei*.)

Motets:

SURGE AMICA MEA

Surge amica mea, speciosa mea, et veni:
columba mea, in foraminibus petrarum
ostende mihi faciem tuam,
sonet vox tua in auribus meis;
Vox enim tua dulcis, et facies tua decora.

II pars (Cant. Canticorum II, 13-14.)

O pulcherrima mulierum
vulnerasti cor meum, soror mea,
sponsa mea, formosa mea, dilecta mea,
amica mea, descende in ortum meum,
flores aparuerunt in terra nostra,
vineae dederunt odorem suum,
ficus pertulit fructus suos,
filiae Iherusalem venite et videte
quia amore langueo.

Florilegi líric inspirat en el Llibre de Salomó, del molt poc ús a la polifonia del segle XVI.

SANCTA MARIA VIRGO VIRGINUM

Sancta Maria Virgo virginum
mater et filia regis regum omnium
tuum nobis impende solatium
ut caelestis regni per te mereamur
habere proemium,
ut cum electis Dei regnare in perpetuum.

Sancta Maria piarum piissima
intercede pro nobis sanctarum sanctissima
ut per te virgo gloriosa nostra
sumat peccamina
qui pro nobis extenuatus regnat super aethera
ut sua caritate nostra deleantur peccamina.

II pars

Sancta Dei genitrix quae digne meruisti
concipere totus orbis nequivit comprehendere
tuo pio interventu culpas nostras ablue
ut perennis sedem gloriae per te redempti
valeamus scandere ubi regnas
cum filio tuo sine tempore.
Tu autem Domine miserere nostri.

Text únic que empra el compositor desconegut Noel Valdovin.

Vias tuas Domine

Vias tuas Domine demonstra mihi
et semitas tuas edoce.
Dirige me in veritate tua
et doce me quia tu es Deus,
salvator meus,
et te sustinui tota die.

Miseremini fideles

Miseremini fideles animarum hodie,
quoniam sancta et salubris est
cogitatio pro defunctis exorare
ut a peccatis solvantur,
pater clementissime proecibus omnium
sanctorum in celestibus locari sedibus.

De tema impetratori, potser únics en la polifonia del segle XVI.

Iudicii signum

Al jorn del judici
se pagarà nostre servici.
Dominus vobiscum i resposta.
Initium sancti evangelii secundum Matheum
i resposta.

Liber generationis Ihesu Christi... (Matth. I, 1-16)
 Al jorn del judici
 se pagarà nostre servici.
 Sicut erat in principio et nunc et semper
 et in secula seculorum. Amen.

Consueta breu del cant de la Sibil·la prou coneguda i estudiada; cal però remarcar-hi que al refrany a 4 veus, obra de Càrceres, li segueix el cant de l'evangeli també a 4 veus precedit de la corresponent introducció en cantilena molt rica⁶.

Torna el refrany d'autor diferent, Alonso, i té per cloenda la doxologia terminal: *Sicut erat*.

GABRIEL ARCHANGELUS

Gabriel archangelus aparuit Zachariae
 dicens: nascetur tibi filius
 nomen eius Iohannes vocabitur
 et in nativitate eius multi gaudebunt;
 erit enim signum coram Domino,
 vinum et siceram non bibet
 et in nativitate eius multi gaudebunt.
 Alleluia, alleluia, alleluia.

Tex únic i propi del compositor desconegut.

ELIGIT SIBI DOMINUS

Eligit sibi Dominus beatum Ioseph
 in sponsum virginis matris suae et
 in splendoribus sanctorum decoravit eum.

També desconegut dels altres polifonistes.

SUPER FLUMINA BABILONIS

Super flumina Babilonis illic sedimus
 et flevimus, cum recordaremur Sion.
 In salicibus in medio eius
 suspendimus organa nostra;
 quia illic interrogaverunt nos,
 qui captivos duxerunt nos,

⁶ ANGLÉS, HIGINI, *La Música a Catalunya fins al segle XIII*. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1935, 288-302.

verba canticum et qui abduxerunt nos:
Himnum cantate nobis de canticis Sion.
Quomodo cantabimus canticum novum in terra aliena?

II pars

Si oblitus fuero tui Hierusalem,
oblivioni detur dextera mea.
Adhaereat lingua mea faucibus meis,
si non meminero tui;
si non proposuero Iherusalem
in principio aletitiae meae.
Filia Babylonis misera!
beatus qui retribuet tibi
retributionem tuam quam retribuisti nobis.

Salm 136, 1-8 el qual remarca la tristor dels desterrats a l'exili, tanta que no els permet entonar cànctics. L'afecte envers Jerusalem es contraposa a les imprecacions dels fills de Babilònia i Edom.

Victoria i Palestrina també l'empraren en motets que foten impresos a 8 i 4 veus respectivament.

MARIA ERGO UNXIT PEDES

Maria ergo unxit pedes Ihesu
et exerat capillis capitis sui
et domum impleta est ex odore unguenti.
O beata Magdalena pro nobis Christum exora.

De devoció particular sobre un text bíblic.

Lamentacions

Coph. Vocavi amicos meos,
et ipsi deceperunt me;
sacerdotes mei et senes mei
in urbe consumpti sunt,
quia quaesierunt cibum sibi
ut refocillarent animam meam.

Res. [Sin.] Audierunt quia ingernisco ego,
et non est qui consoletur me;
omnes inimici mei audierunt malum meum,
laetati sunt quoniam tu fecisti;
adduxisti diem consolationis,

et fient similes mei.
Iherusalem, convertere ad Dominum Deum tuum.

Lletanies a sant Pere apòstol

Kyrie eleyson
Christe eleyson
Kyrie eleyson

Sancte Petre apostole,	ora pro nobis
Princeps apostolorum,	ora pro nobis
Pastor ovium,	ora pro nobis
Sidus apostolicum,	ora pro nobis
Speculum paenitentiae,	ora pro nobis
Columna ecclesiae,	ora pro nobis
Organum Spiritus Sancti,	ora pro nobis
Lumen orbis terrae,	ora pro nobis
Vas divinae sapientiae,	ora pro nobis
Vas ignitae caritatis,	ora pro nobis
Vas summae sanctitatis,	ora pro nobis
Vas potentissimae virtutis,	ora pro nobis
O Christi amator ardentissime,	audi nos
O pastor noster benignissime,	defende nos
O Pater amantissime intercede pro nobis.	Amen.

Càntics

Benedictus Dominus
Magnificat

Himnes

Ave maris stella
Te deum laudamus

Antífona

Salve regina

En castellà (villancicos)

REMEDIO DEL PRIMER PADRE

*Remedio del primer padre,
luz del día,
pues eres virgen y madre,
tu nos guías.*

Des del principi primero 5
te crió
aquel gran Dios verdadero
y ordenó
que fueses de culpa agena
luz del día 10
para ser de nuestra pena
alegría.

Lloança a Nostra Dona concebuda sens màcula per consol i guia dels mortals.

NUNCA TAL COSA SE VIO

*Nunca tal cosa se vio:
la madre parir su padre
y el hijo criar su madre:
primero, que no nació,
y ella después lo parió.* 5

Cosa digna de sabella,
que a todos pone en espanto:
ser hija, madre y donzella
y nacer su padre della
por obra de Spiritu Sancto. 10

Nunca tal aconteció:
la hija parir su padre
y el hijo criar su madre;
primero, que no nació,
y ella después lo parió. 15

Exposició realista «con espanto» del trisagi marià: Maria filla del Pare, Maria mare del fill, Maria esposa del Sant Esperit.

MADRE AQUEL MOQUELO

*Madre, aquel moçuelo
del camión labrado,*

	O que le podrà dezir <i>No la devemos dormir</i> <i>la noche sancta.</i> <i>No la devemos dormir.</i>	
Cobla 9 ^a	Qué pensamientos te rigen a tal hora, No menguada santa Virgen mi señora. Gloria son que no te agligen causadora de Dios en carne venir <i>No la devemos dormir</i> <i>la noche sancta.</i> <i>No la devemos dormir.</i>	15 20
Cobla 17 ^a	Quando la parió la virgen [dama] singular No le [se] puso en blanda cama a reposar [a regalar] más con pura [toda] fe se inflama en adorar al hijo que fue a parir [al que pudo tal parir] <i>No la devemos dormir</i> <i>la noche sancta.</i> <i>No la devemos dormir.</i>	25 30 34

Concorda amb la peça n° 37 del Cançoner d'Uppsala o de Calàbria⁷, encara que amb una addenda de més cobles. Efectivament, la música de l'esmentat cançoner canta solament la cobla setena del poema, mentre que al de Gandia li segueixen a més les cobles nou i disset amb algunes variants que anotem. La poesia és del poeta predilecte de la reina Isabel la Catòlica, fray Ambrosio Montesino⁸.

FALALALANLERA

Falalalán fan,
falalalalera,
falalalalán
de la guardarriera.

⁷ Introducció, notes y comentarios de Rafael Mitjana; transcripció musical en notació moderna de Jesús Bal y Gay con un estudio sobre «El Villancico Polifónico» de Isabel Pope, El Colegio de México, México 1944, 56.

⁸ *Cancionero de diversas obras de nuevo trobadas: todas compuestas hechas y corregidas por el padre fray Ambrosio Montesino de la Orden de los Menores*, Toledo, 1598. Edició facsímil, Cieza «... la fonte que maná y cote...» Valencia 1964.

- I Ya natura humana 5
 queda trihurfante,
 pues esta mañana
 nasció tal infante,
 y la gran errada
 atán lastimera
 sera reparada
 por nuestra partera
Falalalán fan
- II Esta noche santa,
 ya por la mañana,
 parió la infanta,
 hija de Santana,
 sin cortompimiento
 y queda entera.
 Según que yo siento, 20
 Dios y hombre era.
Falalalán fan.
- III Es aquel que quiso
 vestir encarnado,
 y abrir paraíso
 qu'estava çerrado
 por el gran peccado
 de Adán nuestro padre,
 y Eva nuestra madre,
 que tan grave era.
Falalalán fan
- IV En Belén Judea 30
 dizen qu'es nascido;
 de nuestra librea
 viene revestido.
 Alli sta metido
 entre animales, 35
 con pobres pañales;
 atán pobre era.
Falalalán fan.
- V Lo ángeles santos
 con gran alegría
 cantan dulces cantos 40
 de gran melodía;
 con un'armonía,
 sones agudillos,
 flautas, caramillos,

allá en l'alta sphaera. 45

Falalalán fan.

- VI Roguemos, señores,
la Reyna de Gloria
que tenga memoria
de los peccadores,
por cuyos errores 50
meresció ser madre.
Con su hijo y padre
sea medianera.
Falalalán fan.

Canta l'encarnació del Verb amb una pregària a Maria Mitjancera per cloenda.

Musicalment concorda amb la peça n° 33 del Cançoner d'Uppsala o de Calàbria, sense nom d'autor i de tema bucòlic; literàriament, però, només s'identifica en el refrany. Heus aquí el text de les cobles⁹.

Copla I Quando yo me vengo
de guardar ganado,
todos me lo dicen,
Pedro el desposado.
A la hē, si soy,
con la hija de mostramo,
Qu'esta sortiguela
ella me la diera.

Copla II Alla rriba, rriba
en Val de Roncales
tengo yo mi esca
y mis pedernales
y mi çurroncito
de ciervos cervales,
hago yo mi lumbre
siéntome doquiera.

Copla III Viene la Quaresma,
yo no como nada,
ni como sardina
ni cosa salada
de cuanto yo quiero
no se haze nada,
migas con azeite,
házeme dentera.

⁹ Cancionero de Uppsala, *ibidem*, p. 55.

El M. 1166 de la Biblioteca de Catalunya

Aquest manuscrit té les mateixes mides i característiques d'estil i de paper com el descrit de Gandia, copiat àdhuc per la mateixa mà. Només consta de divuit folis numerats amb llapis per Higiní Anglès. Tenim el convenciment que són uns folis separats del cos important corresponent al de Gandia, perquè el contingut n'és tanmateix una seqüència: les lamentacions i Villancico de Càrceres, a més de l'altre d'autor desconegut. L'última obra *Te deum*, també d'autor desconegut, és amb lletra cursiva escrit per un nou copista. Els folis 1^r, 10^r, tenen els payoutats buits.

Contingut:

1. (ff. 1^v-2)
Càrceres, lamentacions *Feria Quinta, lectio prima Lamech. O vos omnes* a 4 veus SSAB

(ff. 4^v-9^v). *Quoniam vindemiavit* a 3 veus SSA; *locutus est Dominus* a 4 veus SSAB; *De excelso* a 2 veus SS; *Vigilavit* a 4 veus SSAB; *Iherusalem* a 2 veus; *Convertere* a 4 veus SSAB.
2. (ff. 10^v-11)
Càrceres, villancico *Soleta y verge estich* a 3 veus SAT.
3. (ff. 11^v-12)
[Juan] Cepa, villancico *Soleta y verge estich* a 5 veus SATTB.
4. (ff. 13^v-15)
Càrceres, villancico, *Toca, Juan, tu rabelejo* a 4 veus SATB.
5. (ff. 15^v-18^v)
Anónimo, himno *Te deum*.

Textos

En llatí (litúrgics)

Lamentacions

Lamech.

O vos omne qui transitis per viam
attendite et videte
si est dolor sicut dolor meus!

- Mem [Lamed]. Quoniam vindemiavit me,
ut locutus est Dominus,
in die furoris sui.
- [Mem] De excelso misit ignem in ossibus meis,
et erudit me;
expandit rete pedibus meis
convertit me retrorsum.
- [Nun]. Vigilavit jugum iniquitatum mearum,
in manu ejus convolutae sunt,
et impositae collo meo.
Iherusalem, convertere ad Dominum
Deum tuum.

Himno

Te deum laudamus

En castellà (villancicos)

SOLETA Y VERGE ESTICH¹⁰

«Soleta y verge estich,
si m voleu veure parir.
Ara que n'és hora,
si voleu venir?

Soleta, en esta nit
só verge y mare
parint Déu infinit,
y, sent ell lo meu pare,
també vostre, e yo mare,
que glòria us dó sens fi.
Ara que n'és hora,
si voleu venir?

¡O, com se alegraven
de tal nova oyr
los pares que esperaven
de les tenebres exir!
La missa volen dir
de la sol, fa, re, mi.

¹⁰ MOLL, JAIME, *Un villancio de Morales y otro de Cárceres en el Cancionero español de Uppsala*, en *Anuario Musical*, Barcelona 1933, VIII, 167-169.

QUEROL, MIGUEL, *Cançoners Català dels segles XVI-XVIII*, Barcelona, 1979, 13.

Ara que n'és hora,
 si voleu venir?
 Cantem tots en est dia
 molt devotament
 lloant la verge Maria
 y son fill omnipotent,
 que.ns dó tal sentiment
 que.ns porte a bona fi.
 Ara [que n'és hora,
 si voleu venir?]

La música, malgrat algunes petites variants, és la mateixa que porta la peça n° 23 del Cançoner d'Uppsala o de Calàbria. Literàriament és una versió espiritual de tema nadalenc d'un text profà del qual serva alguns versos del refrany que canta¹¹:

Soleta yo so açí
 si voleu qu'ens vaya a abrir
 ara que n'es hora,
 si voleu venir.

- TOCA, JUAN, TU RABELEJO
- Toca, Juan, tu rabelejo.
 Toca, Gil, la flauta o cuerno.
 -¿Por qué, Bras?
 -Porque nació un zagalejo
 que á dado mate al infierno 5
 de oy más.*
- I *-Nació de la más lozana
 y más garrida donzella
 que ninguna,
 más bella que la mañana 10
 y más linda que la estrella
 y la luna.
 Baila, pues, Antón Cerbejo
 y tú, Gil, toca tu cuerno.
 -¿Por qué, Bras? 15
 Porque nació un zagalejo
 que á dado mate al infierno
 de oy más.*
- II *-Los secretos ser muy altos*

¹¹ Cancionero de Uppsala, *ibidem*, p. 53.

	nos declaran los cometas	20
	este día	
	Por tanto, brincos y saltos	
	demos y mil çapatetas	
	a porfía.	
	Salta y bayla, Migalejo.	25
	<i>Toca, Gil, la flauta o cuerno</i>	
	<i>-¿Por qué, Bras?</i>	
	<i>Porque nació un zagalejo</i>	
	<i>que á dado mate al infierno</i>	
	<i>de oy más.</i>	30
III	-Razón es que ya, carillos,	
	aburramos los pesares	
	sin reproche,	
	y toquemos caramillos,	
	cantando dos mil cantares	35
	esta noche.	
	<i>-Toca, Juan, tu rabelejo.</i>	
	<i>Toca, Gil, la flauta o cuerno.</i>	
	<i>-¿Por qué, Bras?</i>	
	<i>-Porque nació un zagalejo</i>	40
	<i>que á dado mate al infierno</i>	
	<i>de oy más.</i>	

Aquesta peça presenta una joiosa escena bucòlica del Naixement. Els personatges que surten no són pas desconeguts en Càrceres. Efectivament, hi son anomenats Gil, Bras i Migalejo (Michalotet), que hom troba a la seva ensalada «La Trulla», també de tema nadalenc. Bras és el protagonista, mentre Gil, Migalejo y Antón Cervejo corresponen a la invitació de cantar, tocar i ballar. Com a «La Trulla» el naixement de Jesús mou l'aldarull dels pastors perquè s'ha acomplert la promesa de tants segles esperada. El majoral Bras acaba exhortant els seus companys a oblidar les penes i a festejar amb gaubança la nit de Nadal.

Els autors de la música demanen un examen a part, treball que deixem per a una altra avinentesa.

A l'acabament d'aquest estudi voldria suggerir que, afirmada la unitat que guarden el Ms. 1166 i el recentment exhumat manuscrit de Gandia, siguin aplegats, a la fi que una altra vegada tornin a fer aquell corpus que mai no havia d'haver-se exfoliat.